

*Bir Kadın Vakıf Mimarı:
A Woman Architect of the Vaqf:*
Cahide Aksel Tamer

Dr. Olcay Aydemir | Y.Mimar, Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü

Bu yazı Vakıflar Genel Müdürlüğüne de hizmet etmiş, koruma alanında çokça çalışmalar yapmış, bunu yayınlamış, önemli bir Vakıf Mimarı Sayın Cahide Tamer'in çalışma hayatından bazı kesitleri sunmaktadır. Yazımda benimle anılarına paylaştığı kendi kızı Sayın Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten'in fotoğrafları ve anılarından ve kendisiyle ilgili basılmış kaynaklardan, Vakıflar Arşivinden faydalanılmıştır. Korumanın özveri ve çok çalışma gerektirdiği ve hayatının büyük bir bölümünü oluşturduğunu gördüğümüz bu araştırmada bazı çalışmalarından da bahsedilmektedir.

Vakıf, Kadın Mimarı, anılar, koruma.

This article has served. As Vaqf Architect Mrs. Cahide Tamer's some part of life, who has done much work and published in the conservation area for the General Directorate of Foundations. Her daughter Mrs Ayşe Nur Ökten share their memories, photographs with me in writing that article. Some printed sources about subjects has benefited from the Foundation's Archive are used at the article. Conservation requires the dedication and hard work and we saw that constitute a major part of her life in this research are also discussed in some studies

Vaqf Architect, Women Architect, Memories, Conservation

“Bir Kadın Vakıf Mimarı” söylemi belki de bir çok kişi açısında “KADIN” söylemini güçlendiren bir ifade olarak algılanacaktır. Aslında tam da altını çizmek istediğim şey sanırım “VAKIF” ve “KADIN” söyleminin güçlendirmek.

Nedense Mimarlık kavramı hep çok maskülen algılanan bir söylem. Ve ne yazık ki geçmiş de bakıldığında, günümüzde de bakıldığında; geçmişte Cahide Tamer, günümüzde Zaha Hadid kadar anılan kadın mimar yoktur. Bu anlamda Cahide Tamer gibi koruma çalışmalarında yer alan ve Vakıf Kurumu gibi köklü, geçmişli kuvvetli bir kuruma hizmet etmiş bir mimarı anmamak, yaptığı çalışmaları kitap haline getiren, anılarını paylaşan yani aktaran Sayın Cahide Tamer’i anmamak olmazdı. Bir Kadın Vakıf Mimarı olarak bunu üstelenmek te kendi isteğimle bana düştü elbet de.

Türkiye’nin ilk kadın mimarlarından ve restoratörlerinden Cahide Aksel Tamer 90 yaşında vefat etmiştir. Kendisini tanıyamamış olmaktan, şahitlik ettiği çalışmaları kendinden dinleyememekten büyük üzüntü duysam da aile yakınlarından dinlemek büyük onur benim için.

Bu nedenle doktora eğitimim esnasında kendisinden ders aldığım Cahide Tamer Hanım efendinin değerli kızı sayın hocam Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten’i evinde ziyaret ettim. Ama önce Cahide Hanım’ın geçmişinden, kendisi için yazılmış bilgilerden bahsetmek istiyorum. Daha sonra da güzel sohbetimizden notları aktararak devam edeceğim.

1915’te İstanbul’da dünyaya gelen ve küçük yaşta babasını kaybeden Cahide Aksel ilköğrenimini Kadıköy Onuncu İlkokulu’nda, Orta Okulu Kadıköy Ortaokulu’nda, Lise öğrenimini ise Erenköy Kız Lisesi’nde tamamlamıştır.

Fotoğraf 1. Kendi yaptığı tezhip çalışması tabak.

Mimarlık Bölümü’nde Sedat Hakkı Eldem’in öğrencisi olmuş ve 1943 yılında Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü’nden mezun olmuştur. Türk Tezyini Sanatı Bölümü’nde Tuğrakeş İsmail Hakkı Altınbezer’den Tezhip (Fotoğraf 1), Kamil Akdik’ten Hat, Süheyl Ünver’den Minyatür, Necmettin Okyay’dan Cilt ve Ebru, Vasıf Sedef’ten Sedef kakmacılığı ve Fevzi Bey’den de Çini Sanatı dersleri almıştır.

Bugün, mimarlara baktığımızda geleneksel sanatları anlayamadan, taşa, toprağa dokunmadan restorasyon uzmanı olup, göçüp giden pek çok mimar olduğunu görürüz. Bu sanatları ehillerinden öğrenen Sayın Cahide Tamer’in bu işe çok önem verdiğini söyleyebiliriz. Başarılı işlerinde bu eğitimlerin ve meslek aşkının olması başarısının önemli bir nedenidir.

Sadece 28 yaşındayken, 1943’de eski eserlerle ilgili çalışmaya başlamış, 1943-1956 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde Restorasyon Murakıby (Kontrol) Yüksek Mimar olarak, İstanbul Rölöve Bürosu, İstanbul Ayasofya Müzesi, Topkapı Sarayı ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde görev yapmıştır. Meslek hayatındaki asıl yoğunluk 1947 yılında dönemin Vakıflar Genel Müdürü Sayın Orhan Çapçı’nın dönemin İmar hareketleri esnasında çok sayıda kaybolan, yıpranan Vakıf eserinin restorasyonunu yapmak için bir ekip kurmak üzere Cahide Tamer’i adeta transfer etmesiyle başlıyor (Fotoğraf 2). Böylece Boğaziçi’nin ayakta kalabilen en eski yalısı olan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü denetiminde olan mülhak Vakıf eseri (1699) Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Kurtarma Projesinde ve birçok eserin kurtarılması içinde çalışmaya başlıyor.

Mesleğine âşık olan bu hanımefendi aynı zamanda çok mücadeleci. Kendini adadığı yapıları kurtarmak için üstün çaba gösteren Cahide Tamer’in Amcazade Yalısının onarımını anlattığı kitabında bunu kendisi de aktarmıştır. 31 Mart 1946’da kurulan Türkiye Anıtlarının korunması ve Onarılmasına Yardım Derneği, Amcazade Yalısını yıkılma tehlikesine karşı korumak amacıyla, 5 bin lira ayırarak derneğin Müşavir Azası ve aynı zamanda dönemin Topkapı Sarayı Müdürü olan Tahsin Öz Bey’e göndermiş, o da bu parayı kullanması için Cahide Aksel Tamer’in emrine vermiştir. Aynı zamanda Topkapı Sarayı Restorasyonundan kalan hurda putrel, kereste, tahta ve demir parçalarını da kitabının bir bölümünde yalı onarımında kullanıldığından bahseder.

Memuriyeti	Tayin tarihi		Berlodiği tarih	Ayrıldığı tarih	SEBEPLERİ			VESİKASININ		
	Lira	K.			Cinsi	No	Tarihi			
Kale ve Topkapı Sarayı, Süheyl Ünver (Tahsisat Tezisi)	1500	2000	30.5.1920				1282 sayılı kanunla gıze yuzdesi yapilan bu tayin alt (Kanun) (Devr) gıze lendeye vere kalavna bulundugu dolayla Ta: 1 Doyduktan.	Onay	30.5.1920	
"	1500	2000	17/11/1970	17/11/1970			598 sayılı kanunun 3 no ve aynı kanunun 4 no maddesini değıstiren 242 sayılı kanun uyarınca	Onay	9/11/1970	
"	1500	2000	30.11.1920	30.11.1920	1/6/1973		207 Sayılı Kanunun, 1973 sayılı Kanunla değıstirilen 242 sayılı kanun uyarınca	Onay	30/5/1973	
"	1500	2000	1/6/1973	1/6/1973			Kil.K. 2 ile intibak	Onay	30/5/1973	

Yılları	Yılları	Yılları	Yılları	Yılları	Yılları	Yılları	Yılları	Yılları	Yılları
1943-1956	1943-1956	1943-1956	1943-1956	1943-1956	1943-1956	1943-1956	1943-1956	1943-1956	1943-1956
70	70	80	1250	1500	1500	1500	1500	1500	1500
17/11/1955	25/12/1956	5/12/1956	25/12/1956	17/11/1958	17/11/1961	17/11/1967	17/11/1967	17/11/1967	17/11/1967

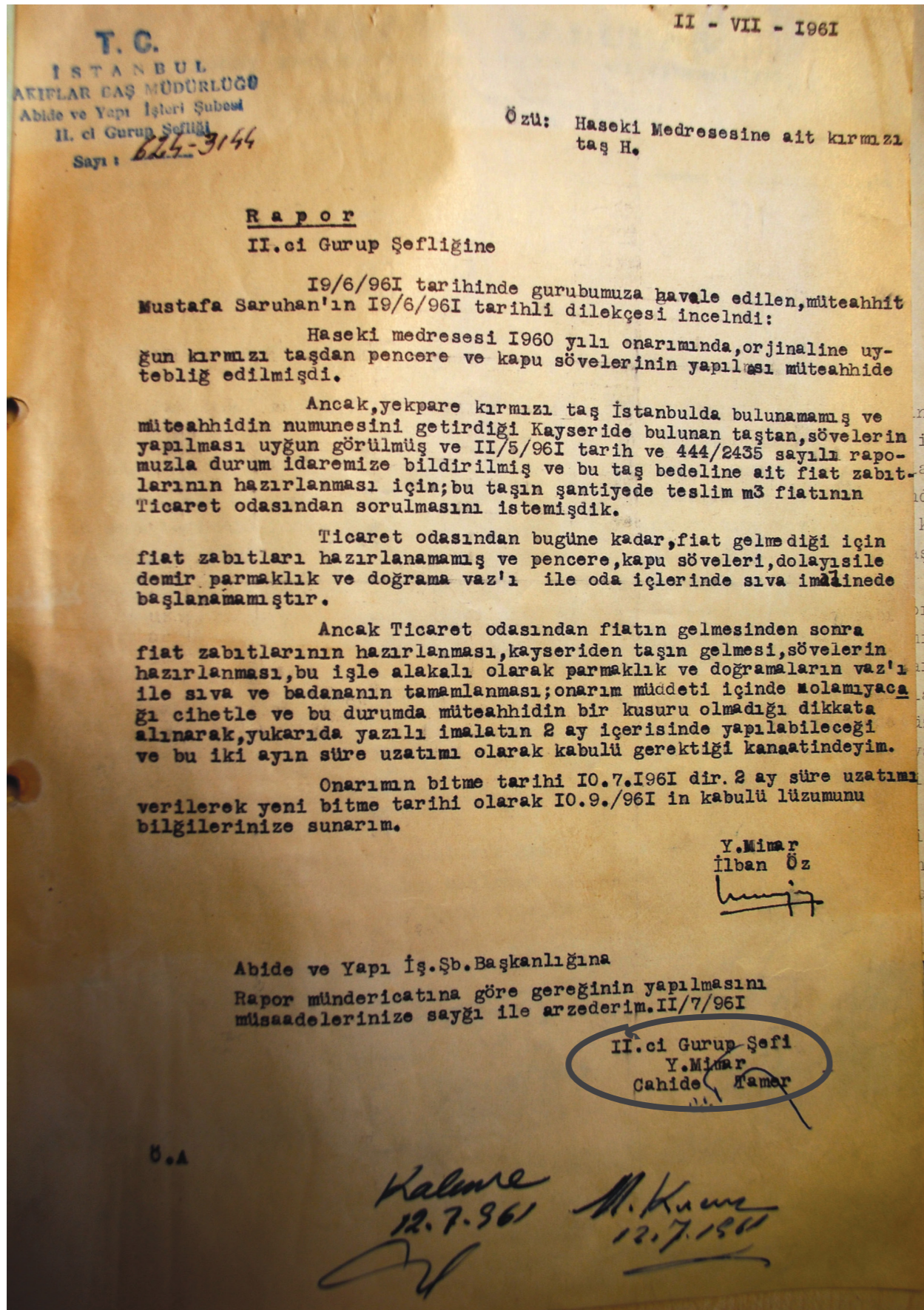
Fotoğraf 2. Vakıflar Genel Müdürlüğünde çalıştığı yıllara ait belge.

Cahide Tamer’in kısa sürede yetkililerin güvenini kazandığını ve işini büyük bir öz veri ile yaptığını çeşitli kurumlar arasında uzman olarak görevlendirilmesinden anlayabiliriz. 1956-1974 yılları arasında İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü bünyesinde çalışan Cahide Tamer hizmet ettiği süre boyunca çok sayıda esere imzasını atmış, yüzden fazla yapıt arasında külliye, saray, hisar, sur, kale, su kemeri, cami, medrese, türbe, tekke, imaret, kervansaray, sıbyan mektebi, kilise, sebil, hamam gibi çeşitli türde yapıya emek vermiştir. Bunlar arasında benim de restorasyonunu yürüttüğüm Haseki Külliyesi, Nuruosmaniye Camii Restorasyon çalışmaları da yer almaktadır (Fotoğraf 3).

Cahide Aksel Tamer, Amcazade Yalısı, Amcazade Medresesi, Haseki Külliyesi, Nuruosmaniye Camii, Chora (Kariye) Camii, on yıl süren Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi restorasyonu gibi yüzlerce eserin korunması sürecine katılmış, bunlarda Amcazade Medresesi, ve Yalısına ilişkin bir de kitap yazmıştır (Fotoğraf 4).

Mesleğine bu kadar emek vermiş, çaba sarf etmiş bu mimar hanımefendinin anılarında ki şu detayı aktarmadan geçmek istemedim. Cahide Tamer, Amcazade yalısı onarımı sürecindeki duygularını şöyle anlatmıştır; ...İşe başlarken direklerin durumu pek güven vermedi. Dalgıçlar vasıtasıyla denizin dibini incelediğimizde gördük ki onbir tane direkten sadece bir tanesi zemine oturuyor, ötekilerin tümü adeta yüzüyor. Kayıkhaneye olarak kullanılan oyuğun ise binayı taşıyan temel duvarı yıkılmış. Yalı denize doğru çökmek üzereydi...

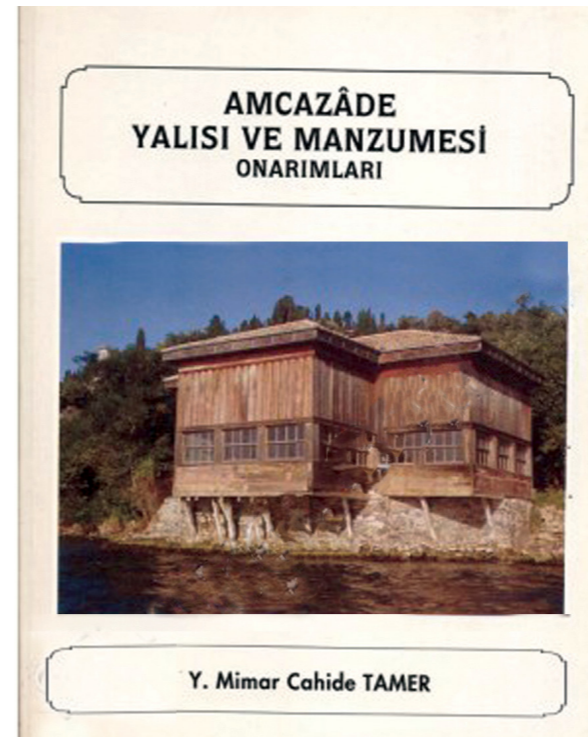
...Önce vapurların yalının uzağından geçmeleri için şehir hatlarını ikna ettik. Onarım esnasında en büyük zorluk vapurların dalgalarıydı. Topkapı Sarayı’ndan getirdiğimiz 8 metrelik putrel çok işe yaradı ve divanhanenin denizin üzerindeki köşesini bununla karaya bağladım. Denizin dibindeki yıkılan temel duvarlarını taşla öremeyince çimento torbalarını dalgıçlarla indirip duvar gibi ördük. Yalını çökmekten kurtarmıştık. Sonra damı yeniledik, ahşap tabanları meşeyle takviye ettik. O günkü rayiçle de çok yetersiz olan 5 bin lirayla amacımıza ulaştık... Oktay Ekinci - Cumhuriyet Dergi, 2 Şubat 1997

Fotoğraf 3. Haseki Külliyesi restorasyonuna ait belge.

Görünen o ki, bu zeki hanımefendi, bilgisiyle ve az bütçeyle, dönemi koşullarında yapabileceğinin en iyisini yapabildi. Sayın hocam Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten ile evinde gerçekleştirdiğimiz sohbette döndüğümde kendisine

ilk sorum bu kadar yoğun çalışan bir kadın mimarın çocuğu olmak nasıl sorusu oldu. Mis gibi kitap kokulu, anılarla dolu sıcak evinde beni karşılayan sayın hocam bu sorumu içtenlikle karşıladı.

Fotoğraf 4. Amcazade Yalısı Restorasyonunu anlattığı kitabı.

“Annem mesleğine aşıktı. Öyle ki Çanakkale’ye ailece yaptığımız bir gezimizde Babaeski’deki kalenin harap durumunu gören annem, *Bana burayı verseler burayı onarır mis gibi yapar beş kuruş para da istemezdim* demişti. Babam da kimya mühendisiydi. Kendisi de Arkeoloji müzesinde çalışıyordu. Bizim evimizde yirmi dört saat restorasyon, mimarlık, sanat konuşuldu. İkisi de aynı camiadan olduğundan dostları da eşlik eder sohbetler hep restorasyon üzerine olurdu.”

Hatta kendisinin emekli olduktan sonra bizzat yönetim kurulunda da bulunduğu Yıldız Sarayı Vakfı’nda kendini adanmış koruma çalışmalarına devam ettiğini öğreniyoruz. Bu esnada Yıldız Sarayı restorasyonu çalışmalarında kendisine danışıldığını söyleyen sayın Ayşe Nur Ökten hocam Cahide Tamer’in dönemin Vakıflar Genel Müdürü Sayın Orhan Çapçı’ya çok değer verdiğini, kendisinin etkin yöneticilik anlayışıyla bir ekip kurduğunu, hatta o dönemde çalışma ekibinde üniversiteden sınıf arkadaşı Fatma Uluengin’in

Fotoğraf 5. Vakıflar Genel Müdürlüğü heyetiyle Roma’ya yapılan eğitim seminerinden Colosseum önünde bir kare yıl 1958. Soldan sağa Y.Mimar Ertuğrul Eğilmez, İclal Tuncay, Ayşe Nur Tamer, Aydın Tuncay (Vakıflar Umum Müdür Yardımcısı), Hadi Tamer, Cahide Tamer.

de bulunduğunu sohbetlerinde bahsetmektedir. «Yine Topkapı Sarayı müdürü Tahsin Özü, Albert Gabriel’i çok överdi, sıkça söz ederdi.» demektedir.

“Ben de sık sık anne ve babama eşlik ederdim.” Onlarla bu camianın içinde büyüdüğünü belirten Ayşe Nur Ökten, annem çok çözüm üreten biriydi. Annesiyle surların onarımındaki anısını şöyle anlattı: “Surların onarımı esnasında, çok yıpranmış surların tamamlanmasından çok donduru-lar olarak korunması gerektiğini vurguladığını, hatta çok kötü durumdaki büyük bir duvar parçasının onarımı esnasında düştüğünde yıpranmaması için altına kamyonlarla kum yığıldığını” söylemektedir.

“Annem, bir dönem o kadar yoğun ki, hatırladığım kadarıyla Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nde çalışma alanları dört bölgeye ayrılmıştı. Bölgeler o kadar büyüktü ki, kontrol etmeye gittiğinde konaklamalı gitmesi gerekiyordu. Öyle yoğun olduğu günlerden birinde yine ben annemi bu kez ofisinde ziyaret etmişim. O zamanlar yaklaşık maliyetler daktiloda ve yedi kopya hazırlanıyordu. Ben de daktiloda yazı yazmayı yeni öğrenmişim. Sanırım ilkokuldayım. Daktiloya oturdum, yarısı boş bir sayfa var. Başladım renksiz olarak daktiloyla yazmaya. Biraz sonra annem geldi ve boş sayfanın altında karbonlarla sıralanmış yaklaşık maliyet dolu yedi sayfa vardı. Çok mahcup olmuştum. Annem kızmadı ama ben çok utanmışım.”

Bir yandan da albümleri incelerken fotoğraflardan sık sık seyahat edildiğini görüyoruz ve mimarlığın Cahide hanım için bir yaşam şekli olduğunu anlatıyor hocam.

Fotoğraf 6. 1950 tarihli Sayın Cahide Tamer ve Ayşe Nur Ökten’in birlikte çekilmiş stüdyo fotoğrafı.

Annem, 1956’da Vakıflar Genel Müdürlüğü emrinde çalışmaya başladığında, Galatasaray’daki çatı katı evimizden ayrılarak, Şişli’deki Büyük Valide Apartmanına taşındık ve ben evlenene kadar o binada büyüdüm. Annemin kurum değiştirmesinde bir lojman tahsis edilmesinin rolü önemliydi o dönemde.

Annem, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nde çalışırken, babam Hadi Tamer de Arkeoloji Müzesinin laboratuvarında çalışıyordu. O dönemde çok sayıda heykeltraş da vardı laboratuvarında. Evimizde hep sanatçılar ve onlarla sohbetler olurdu. Babam ve annemin ortak çalışmaları da oluyordu.

Fotoğraf 7. Nikâhlarının olduğu gün Galatasaray'daki çatı katını terasından bir kare. Cahide-Hadi Tamer.

Fotoğraf 8. Valide apartmanındaki Vakıf lojmanından bir kare.

Mesela, Babam İznik çinilerinin nasıl üretildiğine dair çalışmalarını vardı ve ikisinin de ortak bir yazıları olduğunu hatırlıyorum. Annesi ve babasının hep bir arada olduğundan bahseden Ayşe Nur Ökten hocam, “öyle ki Mimarlar Odası babama *Enişte* derdi. Gülüşüyoruz... “*Ben de tarih içinde, kah Topkapı sarayında, kah Arkeoloji müzesinde kah Vakıf eserlerinin içinde büyüdüm,*” diyerek sözlerine devam eden hocam, evlerinin anılarla dolu olduğunu aktardı.

Annem, küçüklüğümlle ilgili şu anısını sıkça anlatırdı. Çok çalıştıkları bir akşam, hakediş zamanıymış ve hesaplar yapılıyor, Galatasaray'daki evimizde annemin yanında kıvrılmış uyuyordum. Hesap makineleri o zaman kollu ve çok gürültülü, o kadar gürültü yapmış ki annem, ben bir ara kalkıp «hiç uyutmadın beni» demiş, tekrar uyumuşum. Bunu zaman zaman anlatır, gülerdik.

Sayın hocamın da anlattığı gibi çalışan kadın olmak kolay değil. Kadının her zaman sorumlulukları çok. Ancak bir «Vakıf Mimarı» olduğunuzda bu sorumluluklar iki kat fazla oluyor. “Mesleği bir hayat şekli haline geldiğinde, bizde hiç sorun olmadı.” diye anlatıyor Sayın Ayşe Nur Ökten hocam.

Kadın olarak yaşadığı anılarını da şöyle anlatıyor: «*Annem güzel bir kadındı, hem güzel hem kadın olunca, öyle süslü de şantiyelere gittiğinde ustalara söz geçiremediğini, bunun üzerine tulumlar giyinmeye başladığını anlatır. O zaman işin şekli değişmiş. Ustalar ve tüm ekip daha saygı duymaya ve söz dinlemeye başlamışlar. Ama annem buna rağmen rujunu hiç eksik etmediğini söylerdi.*»

Bir başka anısında da, “*Yüksek topuklu ayakkabılarım ile Ayasofya'nın kubbesine de çıktım, şantiye tulumlarımla Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin duvarlarının üstünde de dolaştım. Restorasyon çalışmalarından çok keyif aldım ve yaptığım işleri sevgiyle nakış gibi işledim.*” diye bahsetmiştir Cahide Tamer.

Fotoğraf 9. Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten'de bulunan, Cahide Tamer'e arkadaşları tarafından hediye edilmiş bir heykel.

Fotoğraf 10. Cahide Tamer kızı Ayşe Nur Ökten ile birlikte bir dernekten aldığı başarı plaketi ile.

Bu hassas, hayat dolu Mimar Hanımefendi bir dönem Vakıf eserlerine imza atmış başarılı bir kadındı ve çalışmaları devlet büyükleri tarafından da takdir edilmişti. Anne-göre “Çözumsuz bir çalışma yoktur. Yeterince gayret edilmemiş çalışma vardır.” derdi.

Kimya mühendisi Hadi Tamer ile evli Cahide Aksel Tamer 1961'de Fransız Hükümeti Kültür Bakanlığı tarafından *Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres* (Sanat ve Edebiyat Şövalyesi) Nişanı ile ödüllendirilmiştir. 10 Aralık 1993'te Mimarlar Odası tarafından “Meslekte 50. Yıl” plaketi verilmiştir. Bu törende duygularını şöyle yansıtmıştır, *Bu benim için ne büyük mutluluk' demiş ve eklemiştir; Fransızlar şövalye nişanı verdiklerinde, keşke önce bizimkiler hatırlasalardı diye düşünmüştüm ...*” demiştir. Sanırım bu alanda çalışan, emek veren bilim insanlarına çok şey borçluyuz. İnsanoğlunun emeğinin takdir edilmediği bir süreçte emeği hatırlatmak, hatta çalışırken, hayatta iken gerekli özen ve saygıyı göstermek gerektiğini düşünüyorum.

Biz kahvelerimizi yudumlayıp, sıcacık anılarla dolu kitap kokulu evde Sayın hocam Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten hocamla bir daha buluşmak üzere sözleştik.

Selma Emler (Mimar, Restoratör), Mualla Eyüboğlu Anhegger (Mimar, Restoratör), Beyhan Erçağ (Dr.Y.Mimar, Restorasyon uzmanı), Siyam Nakşibendi

Kaynakça

- Başarır 1995: Başar Başarır, Otuz Yıl Restorasyon: Cahide Tamer, *İstanbul Dergisi*, S. 13, İstanbul 1995, s. 94-98
- Erdur vd. 2006: Korkut E. Erdur, Albert Gabriel, Pierre Pinon, Albert Gabriel, 1883-1972: *Mimar, arkeolog, ressam, gezin* - Sayfa 193
- Tamer 2001: Cahide Tamer, *Amcazade Yahya ve Manzumeleri Onarımları*, Türk Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- Yücel 2012: Erdem Yücel, Süreyya Yücel (1903-1970), *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, Sayı: 4, sf. 119-130

Diğer Kaynaklar

- İstanbul kadın müzesi Arşivi
- İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi
- Kitaplar arasında 44 Yıl 1977: *Muzaffer Gökman'ın anıları, gözlem ve eleştirileri*- Sayfa 240
- Oktay Ekinci - Cumhuriyet Dergi, 2 Şubat 1997
- Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten (Sosyolog Yıldız Teknik Üniversitesi emekli öğretim üyesi 29 Ocak 2016)
- Türk müzeciliği: yazılar 1977: Muzaffer Gökman, Remzi Kırık - Sayfa 90

Fotoğraf 11. Sayın Ayşe Nur Ökten, 29 Ocak 2016.

(Mimar) gibi değerli hanımefendiler koruma alanında özverili, çözümcül, başarılı çalışmalar yapmış, emek vermiş Kadın Mimarlardan sadece bir kaçıdır. Koruma alanında kitapları bulunan, anılarını paylaşarak bilgi edinmemizi sağlayan ve 5 Aralık 2005'de hayatını kaybeden **Cahide Tamer'i saygıyla** anıyorum.